

ПОЛЬЩА | ПОМОРСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

**Аналіз моніторингу у сфері
захисту**

Грудень 2023 р.

DRC Польща висловлює вдячність усім, хто присвятив свій час, щоб поділитися інформацією та обговорити свої погляди і досвід у рамках проведення моніторингу з питань захисту.

DRC Polska благодарит всех, кто посвятил свое время обмену информацией и обсуждению своих взглядов и опыта в процессе мониторинга по вопросам защиты.

DRC Polska pragnie podziękować wszystkim osobom, które poświęciły swój czas na rozmowę i podzielenie się swoimi doświadczeniem i perspektywami w ramach prowadzonego monitoringu.

DRC Польшичы выказвае падзяку ўсім тым, хто знайшоў час, каб падзяліцца сваім вопытам і меркаваннямі ў рамках маніторынгу абароны.

DRC Poland would like to thank all persons who dedicated their time to share information and discuss their perspectives and experiences during the protection monitoring.

КОРОТКИЙ ВИКЛАД

Поморське воєводство є 6-м воєводством, в якому проживає найбільше українських біженців, з 67 826 активними реєстраціями в системі PESEL.¹ Крім того, у Поморському воєводстві проживає близько 9 000 громадян Білорусі, що робить його третім воєводством, яке найчастіше обирають для проживання біженці, після Мазовецького та Підляського.²

Метою цього документу є висвітлення динаміки та викликів, з якими стикається населення, що постраждало від ескалації війни в Україні, з особливим акцентом на тих, хто проживає в Поморському воєводстві Польщі. Аналіз є спільною ініціативою гуманітарного сектору, що має на меті доповнити зусилля, спрямовані на подальше розуміння проблем захисту в регіоні. З огляду на контекст, цей звіт зосереджується на найбільш значущих проблемах, з якими стикаються насамперед українські біженці, що постраждали від конфлікту в Україні та приймаюча громада. Ці проблеми, які називають «ризиками у сфері захисту», охоплюють ризик трудової експлуатації та несправедливого поводження на ринку праці, доступу до безпечного житла, і безпека проживання та ризик виселення, перешкоди в доступі до документів та адміністративних процедур, а також ризики для соціальної згуртованості, що характеризуються як ризики мови ворожнечі та переслідувань.

Досліджувані ризики аналізуються залежно від того, як загрози проявляються в повсякденних справах постраждалого населення, які характеристики та демографічні особливості роблять людей більш схильними та вразливими до цих ризиків, які різні суб'єкти можуть сприяти виникненню загроз, а також від того, які можливості є у постраждалого населення та суб'єктів виконання обов'язків для пом'якшення цих загроз. Використання аналітичної системи захисту як основи аналізу виявило, що досліджувані ризики мають спільні та перехресні характеристики, де один ризик часто є вразливим до іншого.

Забезпечення житлом тісно пов'язане з працевлаштуванням, чи то в місцях колективного проживання, чи то в приватних помешканнях. З огляду на цей зв'язок виникає питання, чому українські біженці частіше погоджуються на роботу, яка не відповідає польському трудовому законодавству, або зазнають тиску з боку роботодавців, щоб змусити їх погодитися на таку роботу. Отримані дані свідчать про те, що постраждале населення загалом знає про поганий досвід на робочому місці та погані умови пропозицій, які вони приймають, що призводить до тривалої дискримінації та порушень прав на робочому місці. Однак необхідність мати роботу, щоб покрити витрати на проживання, змушує їх погоджуватися на такі несприятливі умови, тоді як деякі робочі місця та роботодавці використовують такі ситуації для отримання дешевої робочої сили.

Один із важливих аспектів, що впливає з висновків щодо двох вищезгаданих ризиків, стосується ставлення, з яким постраждале населення стикається на робочому місці або під час спроб отримати житло. Цей аспект був у центрі уваги нашого дослідження ризиків мікроагресій, мови ворожнечі та переслідувань, а також подальшого вивчення негативних наслідків у контексті теми соціальної згуртованості. Окрім випадків несправедливого ставлення, дискримінації за національною ознакою, постраждале населення стикається з прямими і непрямими словесними образами, а іноді й з фізичним насильством. Останнє все частіше стосується українських дітей та підлітків-біженців.

Виявлено декілька чинників, які роблять людей вразливими до цих ризиків, часто загострюючи потреби в психологічній допомозі та призводячи до ізоляції. Найчастіше згадуваним чинником є мовний бар'єр, ускладнений психологічною втомою, яку відчувають як приймаючі, так і переміщені громади. Отримані дані свідчать про хибні уявлення про допомогу, що надається українській громаді.

¹ Див.: [Situation Ukraine Refugee Situation \(unhcr.org\)](https://www.unhcr.org/situations/ukraine/)

² Дані Управління у справах іноземців доступні за посиланням: <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-bialorusi-w-polsce--raport2>

Крім того, невирішені історичні образи були згадані як фактори, що ускладнюють відносини між громадами.

Часто згадувалися випадки перешкод у доступі до державних послуг, включаючи відмову у наданні послуг, які респонденти часто пов'язували з «людським фактором». Під час інтерв'ю з ключовими інформаторами часто зустрічалися випадки, коли працівники державного сектору або відмовлялися надавати послуги, або демонстрували небажання докладати необхідних зусиль для надання допомоги.

Доступ до документації також обмежений через брак оновленої інформації як від постраждалого населення, так і від надавачів послуг. Хоча постраждале населення має уявлення про доступні види допомоги в регіоні, проблема полягає в застарілій інформації та змінах у процедурах, про які часто не повідомляють належним чином, а також трапляються випадки надання суперечливої інформації.

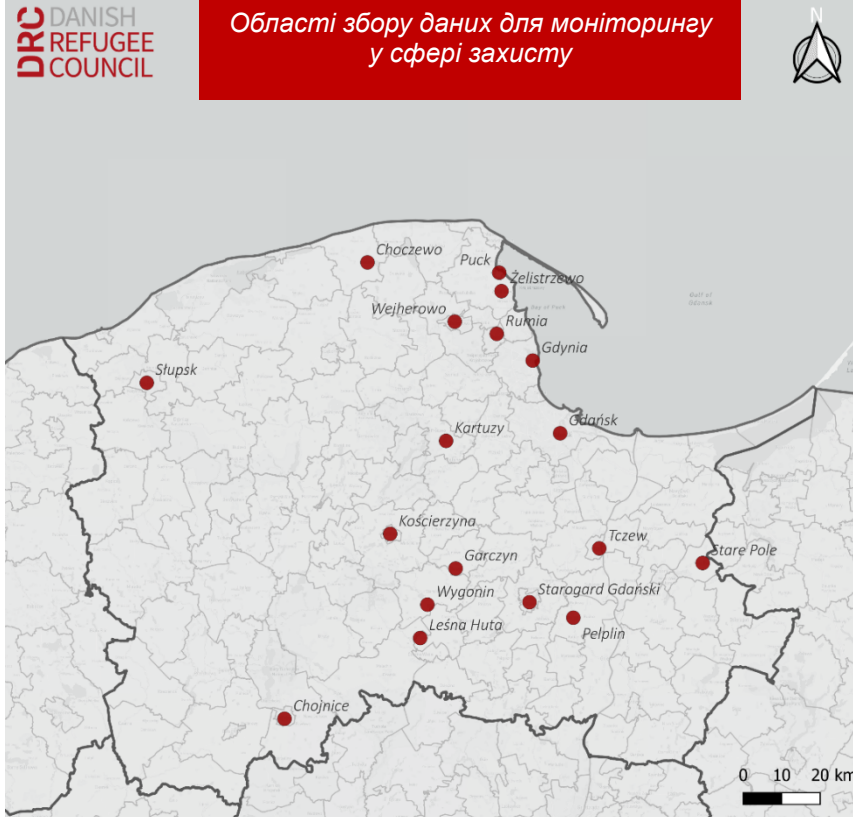
У наведених нижче розділах кожен ризик у сфері захисту розглядається окремо, щоб забезпечити більш глибоке розуміння середовища захисту, з яким стикаються особи, які постраждали від війни в Україні, в Поморському воєводстві. Однак ці ризики взаємопов'язані, тому важливо підкреслити неможливість вирішення одного ризику без урахування його взаємозв'язку з іншими.

НОТАТКИ ДО МЕТОДОЛОГІЇ

У цьому звіті викладено інформацію, зібрану під час першого етапу збору даних для моніторингу у сфері захисту Данської ради у справах біженців, який проводився у серпні-жовтні 2023 року у партнерстві з Асоціацією «ОВУМ». Збір даних передбачав співпрацю з особами, переміщеними внаслідок військового наступу Російської Федерації, розпочатого 24 лютого 2022 року, а також з надавачами послуг у державному, приватному та неурядовому секторах. Загалом було опитано 165 респондентів з числа постраждалого населення та 20 респондентів з числа надавачів послуг у 23 населених пунктах, представлених на карті нижче. Більшість даних було зібрано за межами головних міст Гданська, Гдині та Сопота, у Поморському воєводстві.

Зосередження гуманітарних організацій на міських центрах у Тримісті, потребувала співпраці та координації, щоб переорієнтувати зусилля з моніторингу захисту на райони за межами головних міст і, таким чином, мати уявлення про ситуацію з українськими біженцями, які проживають у менших міських районах і віддалених населених пунктах.

Основною метою моніторингу у сфері захисту є виявлення та аналіз ключових ризиків у сфері захисту, з якими наразі стикаються переміщені чоловіки, жінки, хлопці та дівчата. Цей підхід, заснований на фактичних даних, є основою для розробки цільових програм захисту, спрямованих на забезпечення потреб громад, які постраждали від переміщення, у зазначеному регіоні. Моніторинг зосереджувався на рівні громади, зборі даних про перспективи громади та розуміння ризиків у сфері захисту, а не на документуванні окремих інцидентів. Хоча Данська рада у справах біженців провела тріангуляцію зібраних даних, перевірка ситуацій, описаних під час не була метою моніторингу у сфері захисту. У разі потреби групи моніторингу захисту здійснювали перенаправлення до спеціалізованих служб.

Вкрай важливо визнати наявність обмежень у зборі даних. Вибірка респондентів, хоча і є індикативною, не може точно відобразити різноманітний досвід постраждалого населення. Використання ІКІ та ФГД на рівні громад може призвести до потенційних упереджень, а часові рамки з серпня по жовтень 2023 року можуть не повною мірою відобразити проблеми у сфері захисту, які постійно змінюються. Отримані дані не свідчать про масштаби та поширеність певних ризиків (тобто про кількість або співвідношення постраждалих осіб), а мають на меті продемонструвати характеристики та динаміку окремих ризиків у сфері захисту.

Незважаючи на ці обмеження, зібрані дані підтверджують необхідність цілеспрямованих втручань, підкреслюючи важливість регулярного моніторингу динаміки змін ризиків і потреб у захисті, а також адаптивності підходу до механізмів підтримки як окремих осіб, так і спільнот.

Висновки не відкидають значної підтримки, яку надає польський уряд на національному та місцевому рівнях, а також громадянське суспільство українським біженцям. Вони спрямовані на те, щоб висвітлити сфери, в яких виникають ризики для прав і добробуту біженців, що вимагають термінових спільних дій.

РИЗИКИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ

Ризик № 1 – Трудова експлуатація та несправедливе ставлення на ринку праці

Трудова експлуатація – це робочі ситуації, які суттєво відрізняються від стандартних умов праці, визначених законодавством або іншими обов’язковими правовими нормами, зокрема, щодо оплати праці, тривалості робочого дня, права на відпустку, стандартів охорони здоров’я та безпеки, а також гідного поводження.³

Вивчення ризику трудової експлуатації та несправедливого ставлення, з яким стикаються українські біженці в Поморському воєводстві, дозволило виявити цілу низку проблем, що викликають занепокоєння. Це свідчить про складний взаємозв’язок між обмеженим вибором роботи і вимушеною згодою на несприятливі умови праці, часто з порушенням трудового законодавства. Переважна більшість українських біженців у Поморському воєводстві не мають офіційних трудових договорів, більшість працює на основі цивільно-правових договорів (*umowa zlecenie*) або без жодних офіційних угод.

Цивільно-правові договори, за словами респондентів, характеризуються відсутністю положень про лікарняні, оплату понаднормової роботи та строків попередження про звільнення. Контракти часто укладаються виключно польською мовою, що змушує людей погоджуватися на умови без повного розуміння цих положень та їхніх наслідків. На жаль, через недостатню поінформованість українські працівники часто дізнаються про ці обмеження лише постфактум.

Крім того, респонденти згадували про значну кількість випадків, коли людей наймають на роботу без будь-якого офіційного, зобов’язуючого договору. Результати моніторингу у сфері захисту в сільських та віддалених місцевостях свідчать про підвищений ризик нерегульованої зайнятості та несправедливого ставлення, особливо в регіонах, де обмежені можливості дозволяють недобросовісним роботодавцям скористатися цією ситуацією.

«На заводах до українців часто ставляться несправедливо і принижують їхню гідність. Мій батько працює на будівництві неофіційно, а чоловік іноді підробляє. Вони не підписують жодних документів, всі працюють неофіційно, немає жодної страховки, це важка праця і можуть бути травми».⁴

Найбільшим сектором зайнятості в Поморському воєводстві є промисловість. На жаль, умови праці на цих підприємствах часто описуються як такі, що не відповідають стандартам безпеки та охорони праці, особливо у сферах, що вимагають фізичної праці. За словами респондентів, працюючи неофіційно або без договору, працівники отримують заробітну плату нижче мінімальної, не отримують компенсації за понаднормову роботу, виконують додаткові завдання, що виходять за межі узгодженого обсягу, а також стикаються з випадками жорстокого поводження. Працівники також позбавлені доступу до медичного та соціального страхування, що є критично важливим у разі нещасного випадку або травми, пов’язаної з робочим місцем, а також у разі регулярної хвороби працівника або його дитини.

³ 1. цит., *Жорстока трудова експлуатація: Працівники, які переїжджають до або з Європейського Союзу* (Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав, 2015 р.), https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-severe-labour-exploitation_en.pdf.

⁴ Інтерв’ю з ключовими інформаторами з постраждалого населення. 26.09.2023

У Поморському воєводстві українські біженці активно залучаються до сезонних робіт у туристичному секторі, сільському господарстві та на промислових підприємствах, зокрема на рибних фабриках. Сезонність роботи часто пов'язана з нерегульованою роботою, трудовою експлуатацією та відсутністю правового захисту в разі будь-яких нещасних випадків. Часто від людей вимагають працювати безкоштовно протягом так званого «випробувального терміну», після якого їх не приймають на роботу і не платять за відпрацьований час.

Деякі результати моніторингу у сфері захисту також вказують на особливий вимір несправедливого поводження та експлуатації українців, які працювали та проживали в Польщі до лютого 2022 року, коли законодавча база щодо права на працю для осіб з України була зовсім іншою, що стимулювало неофіційне працевлаштування та дискримінаційне ставлення до них. За наявними даними, умови праці цих осіб, серед яких було багато чоловіків, не покращилися.

Перший аспект ризиків на ринку праці, з якими стикаються українські біженці, пов'язаний з відсутністю договорів і низькою заробітною платою. Другий аспект охоплює різні форми дискримінаційного ставлення, про які повідомляли респонденти. До таких випадків належать різниця в оплаті праці на тих самих посадах, що й польські колеги, доручення фізично важких завдань, які вважаються неприйнятними для польських працівників, словесні приниження та обмеження можливостей для професійного зростання.

«Доньці знайомої 16 років, вона влітку працювала в пекарні, де пекли плетінки і робили вафлі, мила там посуд. Через деякий час вона попросила, щоб її навчили робити плетінки, які вона теж хотіла робити. Їй сказали, що її робота – мити посуд, а не пекти плетінки. Поляки дуже знущалися над нею там, не давали їсти і ходити в туалет, казали, що вона має працювати. Їй не ставили посуд для миття, а з огидою кидали його їй».⁵

Результати моніторингу у сфері захисту свідчать також про випадки примусової праці, що стосуються, зокрема, жінок, і взаємопов'язані з доступом до житла за програмою «40+»⁶. Ключові інформатори згадували випадки, коли жінок не лише просили працювати безоплатно, але й піддавали сексуальним домаганням з боку власників квартир. Це питання більш детально описано в наступному розділі.

«Ми живемо в невеликому районі, а більшість наших знайомих живуть у приватних будинках. Більшість українців відчувають залежність від своїх власників. Деякі з наших знайомих жінок, які живуть з господарями за програмою «40+», виконують за них хатню роботу і не отримують за це ніяких грошей. Деякі жінки скаржаться, що власники сексуально домагаються їх».⁷

Доступ до ринку праці ускладнений для деяких груп осіб – людей похилого віку, осіб з інвалідністю, що загострює проблеми із задоволенням базових потреб і збільшує залежність від колективних місць проживання.

«Я не маю іншого доходу, окрім пенсії по інвалідності від України, яка становить 500 PLN. У моєму віці, мені 67 років, я не маю можливості заробляти гроші в Польщі».⁸

⁵ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 26.09.2023

⁶ Переглянути: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/how-to-receive-the-pln-40-benefit-for-refugee-accommodation/>

⁷ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 29.08.2023

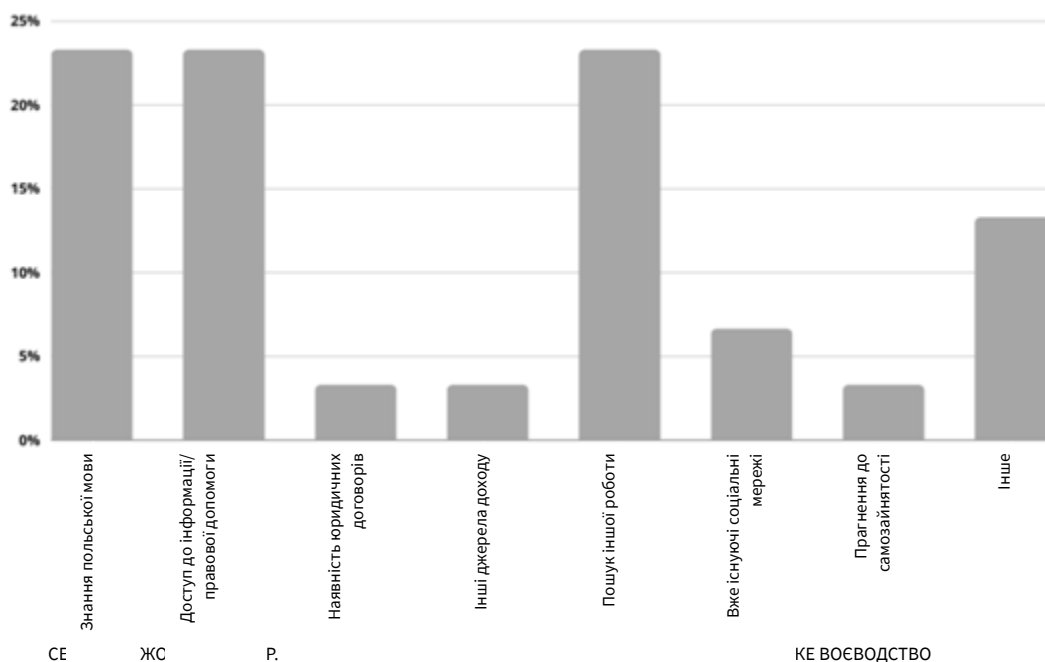
⁸ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 29.08.2023

Ті, чий вибір роботи обмежений знанням мови, невизнанням професійної кваліфікації, часто змушені погоджуватися на експлуаторські умови праці – без договору, з низькою зарплатнею, зі значною кількістю понаднормових годин, без оплачуваної відпустки та/або працювати на кількох роботах.

«Мені не відомі випадки, коли люди зверталися до органів влади. Ми тут чужі, якщо ти не працюєш, навіть на поганих умовах, замість тебе буде працювати хтось інший, всім потрібні гроші».⁹

Ситуація ускладнюється також обмеженими можливостями працевлаштування в невеликих містах. Для сімей з маленькими дітьми, головою яких є самотні батьки, вибір часто стоїть між економічним та емоційним забезпеченням сім'ї через відсутність інституційних безкоштовних дитячих закладів – особливо обтяжлива ця прогалина за межами великих міст. Обов'язки з догляду за дітьми перекладаються на братів і сестер, інших мешканців місць колективного проживання або часто на самих дітей, що створює ризики нехтування дітьми.

НАЙПОШИРЕНІШІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ БОРОТЬБИ З ТРУДОВОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЄЮ ТА НЕСПРАВЕДЛИВИМ СТАВЛЕННЯМ ДО ПОСТРАЖДАЛИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Незважаючи на те, що був наведений один приклад успішного втручання центру зайнятості, загалом респонденти демонструють дуже обмежену довіру до ефективності роботи центру зайнятості з точки зору сприяння працевлаштуванню. Вони більше покладаються на оголошення про роботу, знайдені в Інтернеті або через соціальні мережі. Комерційні агентства зайнятості відіграють ключову роль у працевлаштуванні. Вони стягують високі комісійні із заробітної плати працівників, але не беруть на себе роль захисника в ситуаціях експлуатації або несправедливого поводження.

⁹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 21.08.2023

«Я вже два місяці звертаюся за допомогою до центру зайнятості, а у них взагалі нічого немає, вони не пропонують жодної вакансії. Кажуть, коли знайдете роботу, приходьте і розкажіть нам про це».¹⁰

Найпоширенішою стратегією подолання трудової експлуатації є пошук роботи з кращими умовами праці, а не подання скарг на несправедливе ставлення. У деяких випадках людей відмовляли від пошуку справедливості навіть тоді, коли вони зверталися до офіційних установ, що опікуються правами працівників.

Знання польської мови було відзначено як важливий захисний фактор, який дозволяє протистояти етнічно мотивованим образам і переслідуванням з боку колег, подавати скарги роботодавцю на несправедливе ставлення або мати доступ до більш високооплачуваної роботи. Проте, важко виділити час для вивчення мови, особливо людям, які мають обов'язки по догляду за хворими.

Ризик № 2 – Відсутність безпеки проживання та доступ до належного житла

Під забезпеченням безпеки проживання розуміється сукупність відносин щодо житла та землі, встановлених на основі статутного чи звичаєвого права або неформальних чи гібридних домовленостей, які дозволяють особі жити у своєму помешканні в безпеці, мирі та з гідністю. Це невід'ємна частина права на належне житло і необхідна складова для реалізації багатьох інших громадянських, культурних, економічних, політичних і соціальних прав.¹¹

На доступ до належного житла та безпеку проживання в Поморському воєводстві впливають загальнонаціональні тенденції, такі як високі ціни на оренду житла, недостатній житловий фонд, зростання вартості життя, які також впливають на приймаючу громаду. Але вони також залежать від підходу до вибору варіантів житлової підтримки біженців з боку влади. На ринку комерційної оренди, де попит значно перевищує пропозицію, орендодавці можуть легко обирати, кому вони хочуть здавати свої квартири, що створює простір для дискримінаційних практик.

Як і в інших воєводствах, у Поморському воєводстві українські біженці можуть винаймати житло на приватному ринку. Ті, хто не може скористатися цією можливістю, можуть оселитися у приватних осіб в рамках урядової програми «40+» або в місцях колективного проживання, якими керують місцеві органи влади або приватні структури.

Враховуючи приморське розташування воєводства, воно є головним туристичним напрямком, особливо з кінця весни до початку осені, причому ціни на оренду житла різко зростають під час літніх канікул. З іншого боку, попит на туристичне житло значно знижується в зимовий сезон. Тому в Поморському воєводстві туристична база розміщення широко використовувалася для розміщення українських біженців у перші місяці після повномасштабного вторгнення, як шляхом створення колективних місць проживання, так і в рамках програми «40+». Згодом це означало більш активне залучення приватного сектору порівняно з іншими місцями.

¹⁰ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням. 21.08.2023

¹¹ Керівні принципи щодо безпеки проживання міської бідноти, видані Спеціальним доповідачем Організації Об'єднаних Націй з прав людини на достатнє житло, доступні за посиланням: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Housing/Guide-SecurityTenureGuidelinesEN.pdf>

У рамках моніторингу у сфері захисту було проведено 30 ІКІ, а також 9 ФГД для постраждалого населення та надавачів послуг з питань незахищеності житла та ризику виселення. Ці зусилля були спрямовані на те, щоб глибше зануритися в ескалацію ризиків, зокрема, визначити найбільш вразливі групи постраждалого населення, зрозуміти різні реакції громад і оцінити зусилля та виклики, з якими стикаються носії обов'язків щодо зменшення ризиків, пов'язаних із безпекою проживання.

У Поморському воєводстві результати моніторингу у сфері захисту підкреслюють, що незалежно від типу помешкання, ризик щодо доступу до належного житла та безпеки проживання є широко розповсюдженими. Їхні характеристики, однак, відрізняються, як пояснили ключові інформатори та учасники фокус-групових дискусій. Зміни до *Спеціального закону - закон, що регулює питання тимчасового захисту громадян України в Польщі* - внесені у першому кварталі 2023 року, запровадили зобов'язання сплачувати фінансові внески за перебування в місцях колективного проживання.¹² Відповідна імплементаційна директива, яка б визначала процедуру визначення того, чи зобов'язаний мешканець платити, чи звільнений від сплати, так і не була розроблена, що породило багато плутанини та недовіри серед мешканців. Багато з них навіть через кілька місяців не розуміли процедури та процесу прийняття рішень:

«Деякі люди проживають там платно, деякі безкоштовно. Нам не пояснили, чому умови оплати такі різні».¹³

«Зараз з нас намагаються стягувати гроші за проживання, посилаючись на якийсь польський закон про те, що ми повинні частково брати участь у покритті витрат за наше проживання. Скільки ми повинні платити і на якій підставі, вони не повідомляють. Особливо ця проблема стосується людей, які працюють неповний робочий день, і персонал готелю знає про це».¹⁴

Хоча моніторинг у сфері захисту не виявив випадків примусового виселення з місць колективного проживання через несплату, значна невизначеність навколо цього процесу створила фактори, що спонукали людей залишати місця колективного проживання, в тому числі повертатися в Україну, коли вони не могли знайти житло на ринку приватного житла. Окремі випадки примусового виселення з колективних місць проживання відбувалися, коли мешканець порушував правила внутрішнього розпорядку, наприклад, через зловживання алкоголем або наркотичними речовинами. Хоча деякі респонденти вважали це прийнятним заходом, було незрозуміло, яка підтримка надавалася таким особам для запобігання бездомності та пов'язаних з нею ризиків або підтримувати їх у довгостроковій перспективі.

Багато учасників моніторингу у сфері захисту, які проживають у місцях колективного проживання, згадували про досвід переїзду на інші місця проживання. Результати показують, що хоча переселення часто пов'язане з недостатнім фінансуванням з боку місцевої влади і про нього повідомляється заздалегідь, адаптуватися до постійних змін, що спричиняють нестабільність, особливо для сімей з дітьми, залишається складним завданням. Це часто означає зміну місця роботи для дорослих і школи для дітей, що посилює емоційний розлад і перешкоджає інтеграції. Нерідко переїзд призводить до погіршення житлових умов. З точки зору респондентів, ризик переїзду збільшився порівняно з ранніми стадіями кризи. Багато місць також закриваються через відсутність фінансування. Серед мешканців місць проживання, охоплених моніторингом у сфері захисту, поширені побоювання, що

¹² Для отримання додаткової інформації, див. <https://ukraine.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/>

¹³ Фокус-групові дискусії з представниками постраждалого населення. Поморське воєводство. Вересень 2023 р.

¹⁴ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням. 29.08.2023

зменшення фінансування призведе до втрати доступу до притулку, який надають місця колективного проживання. Деякі з місць проживання, охоплених моніторингом, закрилися через декілька тижнів після проведення моніторингу, хоча під час моніторингу не було виявлено жодного такого конкретного ризику. Це також підкреслює поширену непередбачуваність у сфері, яка має таке важливе значення для відчуття безпеки.

«У місці колективного проживання кожні 2 місяці вони (власники приміщень) кажуть, що їх (респондентів) виселять. Потім термін продовжують. І так відбувається знову і знову з початку війни».¹⁵

Наявність вільних місць у туристичній базі розміщення призвела також до створення колективних місць у приватних готелях, хостелах та пансіонатах. У специфічному контексті Поморського воєводства, що характеризується сезонним туризмом, респонденти описували сезонні виселення з місць колективного проживання через підвищений попит на житло влітку. Це також означало, що для зацікавлених сторін, орієнтованих на отримання прибутку, розпал туристичного сезону і пов'язані з ним можливості отримання доходу створили стимули для розірвання договорів про надання житла, оскільки біженці не змогли платити за нього за туристичними цінами. Це стосується не лише комерційних структур, але й приватних власників житла в рамках програми «40+», які влітку здають своє житло в оренду туристам через різні платформи короткострокової оренди.

«Взимку власникам готелів і хостелів зручно розміщувати українців і отримувати за них пільгу «40+», а влітку вони вважають за краще розміщувати туристів, тому виселяють українців, а коли сезон закінчується, знову беруть українців».¹⁶

«Біля моря дуже великий ризик, що нас виселять на початку літнього сезону».¹⁷

Поморське воєводство – не єдине, де туристичні об'єкти використовуються для надання екстреного житла біженцям, однак масштаби цього явища є досить великими. Хоча залучення приватного сектору до системи підтримки біженців може бути цікавим прикладом співпраці між державним і приватним секторами, були виявлені проблеми безпеки і ризику у сфері захисту, пов'язані з відсутністю професійної підтримки в управлінні об'єктами розміщення біженців. Особливо це стосується фактично місць колективного проживання, які фінансуються в рамках урядової програми «40+» і перебувають під управлінням комерційних структур, а не приватних власників. На думку багатьох респондентів, умови в приватних готелях погіршуються. Висловлювалися занепокоєння щодо недостатнього постачання продуктів харчування та погіршення санітарних умов.

«У нашому випадку це адміністрація готелю [створює загрозу виселення]. Вони створили дуже погані умови проживання, кухня та ванні кімнати в дуже поганому стані. Ми думаємо, що це робиться навмисно, щоб змусити нас виселитися. Керівництво готелю не приховує, що є багато інших працівників, які бажають зайняти наше місце».¹⁸

«Учасники програми «40+» повинні розміщувати людей і надавати їм їжу. Мешканці [...] отримують лише один раз на день їжу (суп або млинці), і власник не дозволяє їм користуватися кухнею для приготування повноцінної їжі, вони можуть користуватися

¹⁵ Фокус-групові дискусії з постраждалим населенням. Вересень 2023 р.

¹⁶ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, серпень 2023 р.

¹⁷ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, серпень 2023 р.

¹⁸ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 23.08.2023

лише мікрохвильовою піччю. Зрештою, вони домовилися про те, щоб поставити просту електроплитку на вулиці в альтанці, але взимку це вже не допомагає».¹⁹

Проблема недостатнього доступу до продуктів харчування особливо гостро стоїть перед людьми з хронічними захворюваннями та людьми похилого віку, джерелом доходу яких часто є лише пенсія, що виплачується в Україні. Окремо наголошувалося на проблемах доступності, особливо для людей з обмеженою мобільністю або іншими особливими потребами.

«Літнім людям, таким як ми, дуже важко знайти роботу. Ми не можемо самостійно орендувати житло, тому що наші українські пенсії дуже малі. Їх не вистачає навіть на їжу, а в готелі нас годують дуже погано і нерегулярно. Ми витрачаємо гроші на ліки. Багато хто з нас страждає на різні захворювання. Готель абсолютно не пристосований для людей з інвалідністю, там дуже погана вентиляція і погане водопостачання».²⁰

Респонденти розповідали про ситуації, коли до тих, хто подавав скарги на умови проживання, застосовувалися каральні заходи.

«[...] мою їжу викинули з холодильника. Для мене це був запас на кілька днів. Постійно говорять про те, що ми споживаємо багато електроенергії та води. Постачання теплої води здійснюється з перебоями, плити на кухні дуже старі і несправні, крім того, час, коли ми можемо користуватися кухнею, обмежений. Є й хороші плити, але нам сказали, що вони не для нас. За те, що я якось намагався посперечатися із цим, мене виселили з кімнати, і мені довелося перебратися в технічне приміщення під сходами».²¹

Багато учасників висловлювали відчуття залежності від керівництва готелю і пов'язаного з цим дисбалансу повноважень. Незрозуміло, які механізми моніторингу запроваджені владою для нагляду за комерційними місцями проживання та інформування про порушення.

Ще сильніше відчуття дисбалансу повноважень висловлювали ті, кого приймали в рамках урядової програми «40+». Відсутність безпеки проживання пов'язана з обмеженням у 120 днів, протягом яких урядова допомога виплачується господареві.²²

«Власник житла не видає жодних документів, що підтверджують законність мого перебування в помешканні. Я лише знаю, що орендодавець отримує за мене 40 PLN від держави, але я не знаю, як довго він буде отримувати ці кошти і що буде з моїм житлом далі. Ми постійно ризикуємо втратити своє житло. Ми не знаємо своїх прав. Ми не знаємо, на якій підставі живемо в будинку господаря».

Часто після закінчення цього періоду людей просять виїхати або сплатити комерційну орендну плату, яка здебільшого перевищує їхні фінансові можливості. Хоча допомога призначена для покриття витрат на оренду житла та харчування, трапляються випадки, коли біженців просять платити додаткові суми або змушують виконувати безкоштовну роботу для орендодавця, що виходить далеко за рамки догляду та обслуговування, які очікуються від орендаря. Респонденти також згадували про випадки, коли біженців просили виїхати без належного попередження, в тому числі з дітьми. Оскільки

¹⁹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 21.08.2023

²⁰ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 23.08.2023

²¹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 23.08.2023

²² Хоча є й винятки...

не існує жодних правил щодо стандартів проживання, які повинні забезпечуватися господарем, який отримує допомогу, траплялися випадки, коли в кімнату підселяли незнайомих людей, навіть якщо там вже проживала родина з дітьми.

Ризики у сфері захисту, пов'язані з такими домовленостями про надання житла, виникають через те, що формальні зобов'язання встановлюються між державою та орендодавцем, які, схоже, не контролюються державою. Це не включає осіб, яких приймають, і це створює відчуття, що житло надається на благодійних засадах, а не як послуга, що ґрунтується на правах людини.

«У приватних квартирах укладається договір оренди, і там все зрозуміло. Але в колективних будинках все базується на стосунках, тому що договір підписується з державою, а не з мешканцями».²³

Ризик виселення і відсутність безпеки проживання не обмежуються місцями колективного проживання або домовленостями про надання житла; скоріше, вони проявляються в різних формах у комерційних орендованих житлових приміщеннях, які, фактично, повинні забезпечувати більшу безпеку проживання. Доступ до ринку оренди комерційного житла пов'язаний з фінансовими можливостями, але ускладнюється сприйняттям і ставленням власників житла до українських біженців, особливо тих, хто має дітей. Тому деякі люди вдаються до оренди через брокерські агентства, незважаючи на повідомлений ризик шахрайства.

Відповідно до ключових інформаторів, більшість орендодавців також неохоче здають житло сім'ям з дітьми. Респонденти зазначили, що в деяких випадках від сімей з дітьми вимагають внести набагато більшу заставу, ніж зазвичай очікуваний еквівалент 1-місячної орендної плати.. Часто вони змушені погоджуватися на незадовільні умови проживання, сплачуючи при цьому відносно високу орендну плату.

«[Коли] господарі дізнавалися про дітей, вони відмовляли в оренді. Вони казали: „Ми не беремо дітей, ми можемо взяти собаку, але дітей ми не беремо, бо від них багато шуму”».²⁴

«Ми зіткнулися з проблемою, що власники дуже неохоче беруть сім'ї з дітьми, тому ми погоджуємося на погані умови договору з господарями, які приймають нас з дітьми. Дуже важко орендувати житло, особливо з дітьми, власники хочуть укласти разові договори оренди, що для нас дуже складно».²⁵

«Власник постійно скаржиться мені, що діти галасують у дворі, що ми використовуємо багато води і світла. Він користується моїм становищем, що з дітьми важко знайти житло, особливо окрему квартиру. Кілька разів підвищував орендну плату, пояснюючи це зростанням цін. Ми постійно відчуваємо загрозу з його боку».²⁶

У сфері приватного житла відсутність гарантій оренди перетинається з доступом до ринку праці. Загалом, ціни на комерційну оренду житла перевищують фінансові можливості багатьох біженців, особливо тих, хто стикається з проблемами у пошуку роботи - літніх людей, осіб з різними формами

²³ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 12.09.2023

²⁴ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 21.08.2023

²⁵ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 29.08.2023

²⁶ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 17.08.2023

інвалідності, а також одиноких осіб, які здійснюють догляд, насамперед жінок, особливо, коли вони не можуть знайти місця для догляду за своїми дітьми. Навіть для тих, хто має роботу, єдиного джерела доходу часто недостатньо для покриття всіх необхідних витрат - оренда житла, харчування, ліки, не кажучи вже про витрати, пов'язані з участю в соціальному житті. Тому деякі з них працюють на кількох роботах, щоб забезпечити свою сім'ю. Однак у невеликих містах кількість робочих місць обмежена, а необхідність тривалих поїздок на роботу створює додатковий тягар для одиноких опікунів або осіб з хронічними захворюваннями.

Найпоширенішим типом договору, про який згадувало постраждале населення, є «разовий договір оренди», що дає орендодавцям доступ до лазівки для виселення, в той час як в інших випадках правова база є дуже суворо врегульованою. Оскільки такий договір ґрунтується на наданні альтернативної адреси проживання в Польщі, у випадку іноземців це зазвичай відбувається через компанії, які надають формальну адресу за значну плату. Крім того, орендодавці часто вимагають, щоб до договору оренди додавався трудовий договір, що не передбачено законом. Це є проблемою для багатьох біженців, які погоджуються на роботу без офіційних договорів і з мізерною заробітною платою, а також для тих, чиє джерело доходу знаходиться в Україні. Необхідність сплачувати заставу та/або комісійні брокерам часто є ще однією перешкодою для доступу до ринку оренди житла для людей з обмеженими фінансовими можливостями.

Суттєвою перешкодою є те, що власники приватного житла відмовляються здавати свою нерухомість в оренду українцям через упередженість. Декілька респондентів розповіли про випадки відхилення пропозицій оренди виключно через національність особи, що також впливає на громадян третіх країн. Тому деякі люди вдаються до послуг компаній-посередників, хоча повідомлялося й про випадки експлуатації та шахрайства.

Невизначеність умов договорів, ускладнена мовним бар'єром, відіграє ключову роль у суперечках і посилює відсутність безпеки проживання. Результати дослідження показують, що більшість українських біженців повідомили, що підписували договори переважно польською мовою, що створює можливості для узгодження умов без їхнього повного розуміння обома сторонами.

Хоча відсутність оплати найчастіше згадувалася як причина виселення, також траплялися випадки, коли орендарям погрожували або примушували виселитися, незважаючи на виконання договірних зобов'язань. Як повідомлялося, причиною цього були прохання орендарів поліпшити стан квартири або можливість здати житло в оренду за вищу ціну.

" [...] до закінчення терміну дії договору, вимагала від молодої пари звільнити квартиру, оскільки вона (власниця квартири) знайшла інших орендарів, які запропонували вищу ціну. Подружжя відмовилося виїжджати, оскільки... мали чинний договір оренди і не хотіли змінювати місце проживання під примусом. Власниця квартири поводитися вкрай неадекватно, приходила без попередження і йшла в туалет у квартирі, або сідала на диван у кімнаті і відмовлялася виходити тощо".

Результати свідчать про те, що в Поморському воєводстві як постраждале населення, так і надавачі послуг демонструють певний рівень спроможності орієнтуватися в ризиках, пов'язаних з виселенням і відсутністю безпеки проживання. Респонденти з числа постраждалого населення, які брали участь у моніторингу у сфері захисту, схоже, добре обізнані з наявними послугами, призначеними для їхньої підтримки, в тому числі у пошуку відповідного житла. Зазвичай такі послуги надаються управліннями соціального захисту населення та місцями колективного проживання, що знаходяться в їхньому підпорядкуванні, а також неурядовими організаціями, які надають допомогу біженцям у регіоні. З іншого боку, багато хто поділився розчаруванням через брак зрозумілої інформації та суперечливі вказівки, які вони отримували навіть в одному управлінні. Хоча теоретично існують можливості

отримання житлової підтримки через місцеві управління соціального захисту населення, респонденти змогли пригадати лише декілька історій успішного отримання відповідної довгострокової підтримки. Місця колективного проживання розглядалися як безпечний простір для осіб, які зазнавали експлуатації з боку орендодавців або ризику неминучого виселення та бездомності. Натомість механізми на рівні громади та неформальні мережі підтримки називалися основною стратегією подолання проблеми відсутності безпеки проживання, яка включала позичання грошей, проживання з друзями та родичами.

Однак вони також не пропонують довгострокових рішень і не гарантують безпеки проживання. Як наслідок, багато українців змушені повертатися на батьківщину, що наражає їх на додаткові ризики не лише через дефіцит доступних адекватних варіантів житла в Польщі, але й через брак віри в те, що держава підтримає їх з альтернативними варіантами.

«Більшість біженців збирають речі і повертаються в Україну. Немає ні моральних, ні фізичних сил боротися».²⁷

«Багато людей, які не мали де жити і були виселені з місць колективного проживання, повертаються в Україну».²⁸

Хоча цей механізм подолання труднощів часто згадується як варіант «останнього вибору», він не є надійним або безпечним для всіх українців, особливо з окупованих територій, які не мають можливості повернутися. Деякі з респондентів зазначили, що вони не мають коштів навіть на те, щоб оплатити дорогу назад в Україну.

Результати моніторингу у сфері захисту свідчать про те, що ризики, пов'язані з безпекою проживання, залишаються поширеними серед усіх варіантів житла для тих, хто не володіє значними фінансовими ресурсами. Постійна невизначеність, про яку згадують багато респондентів, посилює сильний емоційний стрес, спричинений вимушеним переміщенням. Внаслідок цього спостерігаються психологічні та психосоматичні наслідки, такі як психічна втома, депресія, зловживання психоактивними речовинами та фізичні захворювання. Крім того, вимушене переселення перешкоджає досягненню самодостатності та інтеграції в місцеву громаду. Особливо це впливає на дітей та молодь.

«Впливає дуже сильно. Через постійний стрес погіршується і фізичне здоров'я. В умовах постійного стресу мозок не може приймати адекватні рішення».²⁹

«Має великий психологічний вплив. Постійно присутня невизначеність. Завжди в очікуванні, що скоро вони залишаться без даху над головою».³⁰

Хоча респонденти моніторингу у сфері захисту згадували також позитивні приклади підтримки, наданої приймаючими сім'ями та державними службовцями, які працюють у муніципальних та воєводських установах, отримані дані свідчать про необхідність вжиття невідкладних заходів щодо:

- створення безпечного каналу для подання скарг та захисту інтересів щодо домовленостей про хостинг, які фінансуються за рахунок державних програм (40+ або інших типів договорів між

²⁷ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 21.08.2023

²⁸ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 11.08.2023

²⁹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 11.09.2023

³⁰ Фокус-групова дискусія, вересень 2023 р.

державним та приватним сектором), а також запровадження механізмів моніторингу цих договорів.

- Включення біженців як сторони договорів про надання будь-якого житла, що субсидуються або фінансуються урядом, з метою забезпечення належного розуміння прав та обов'язків приймаючої сторони та особи, що приймається
- Підтримки припинення дії договору про розміщення для осіб, які можуть втратити житло після закінчення 120-денного періоду, щоб зменшити ризик виселення сімей біженців з їхніх домівок

Ризик № 3 – Бар'єри в доступі до документації та адміністративних процедур

Відносно легкий доступ до тимчасового захисту для українських біженців, вирішує численні питання, пов'язані з легалізацією перебування та доступом до послуг. Проте різні процедури надання міжнародного захисту в Польщі впливають, особливо на громадян третіх країн, які тікають з України, та осіб, на яких опосередковано впливає геополітика регіону - громадян Білорусі чи Російської Федерації, які шукають міжнародного захисту. Крім того, правовий статус та успішність отримання послуг відрізняється для українців, які проживали в Польщі до 24 лютого 2022 року. Для цих груп присутня невизначеність пов'язана з процесом надання притулку та отриманням документів, що підтверджують законність перебування, що ставить під сумнів справедливе ставлення до них.

«По суті, ми не українці, але ми також біженці».³¹

В умовах складної ситуації з видачею документів українським біженцям у Польщі проблеми можна умовно поділити на фактори, пов'язані з постраждалим населенням, і фактори, пов'язані з носіями обов'язків або суб'єктами, відповідальними за видачу документів. Варто зазначити, що останні стосуються як польської системи, так і послуг, що надаються українським консульством. У Поморському воєводстві консульство розташоване у Гданську та охоплює чотири воєводства.

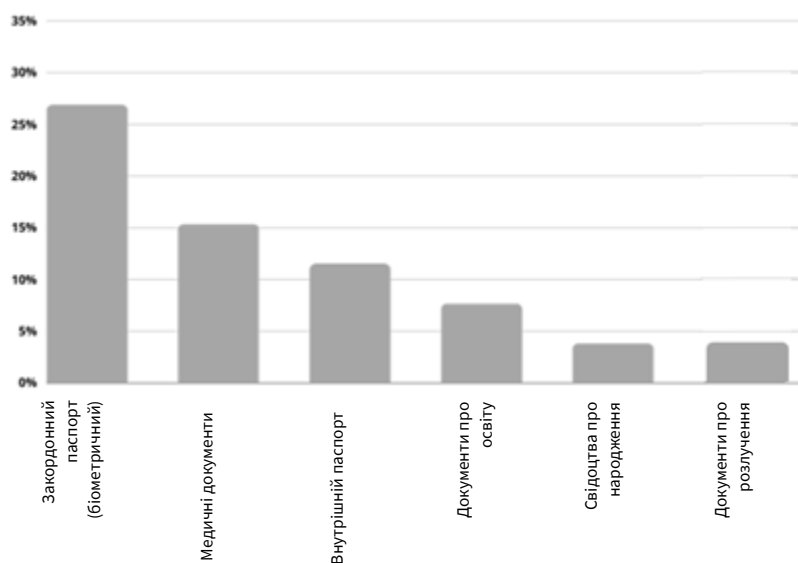
Особливо вразливою групою є жінки з дітьми та особи похилого віку, які оселилися в Польщі після ескалації війни в Україні. Одинокі голови сімей, особливо жінки, стикаються з проблемами в ініціюванні та проходженні адміністративних процедур. Необхідність особистих візитів для отримання важливих документів, таких як паспорти для дітей, свідоцтва про народження, розлучення та документи про опікунство, створює суттєві практичні та фінансові бар'єри доступу для тих, хто змушений їздити з більш віддалених районів до великих міст.

«У дітей немає паспортів: Я не знаю, куди йти і що робити. Через те, що ми живемо далеко від Гданська, записатися в електронну чергу на отримання паспорта [прим.: в Паспортний сервіс] просто неможливо, я вже кілька разів їздила, там ніколи немає місць. Треба просто взяти вихідний на роботі і піти туди, але я боюся часто брати вихідні, щоб не втратити роботу. У моїх дітей немає паспортів, і я не можу їх зробити».³²

³¹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 11.09.2023

³² Інтерв'ю з ключовими інформаторами, 11.08.2023

ТИПИ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ СКЛАДНО ОТРИМАТИ УКРАЇНСЬКИМ БІЖЕНЦЯМ

СЕРПЕНЬ – ЖОВТЕНЬ 2023 Р.

ПОМОРСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

Крім того, деякі особи похилого віку, які позбавлені системи підтримки, стикаються з проблемами в доступі до документації, що передається через цифрові канали. Обмежений рівень цифрової грамотності та відсутність засобів, таких як смартфони чи комп'ютери, обмежує їхню здатність брати участь у процедурах, що потребують онлайн або технічних можливостей, або просто унеможлиблює самостійний доступ до них. Низький рівень цифрової грамотності та залежність від інших осіб, іноді незнайомих, для роботи з такими додатками, як ДІЯ або mObywatel, наражає людей на додаткові ризики шахрайства.

«Для тих, хто не має доступу до Інтернету (або не знає, як ним користуватися), також може бути неможливо отримати інформацію та документи».³³

Хоча українські респонденти загалом визнають відсутність проблем із доступом до документів у Польщі, вони також наголошують на перешкодах – необхідних фінансових ресурсах, несумісності системи та поведінці державних службовців. Відновлення втрачених або залишених документів, особливо для осіб з окупованих територій, є складнішим завданням. Чоловіки призовного віку стикаються з особливими проблемами, оскільки не всі документи можна отримати в українських консульствах, або цей процес є надзвичайно складним. Але повернення в Україну для отримання або відновлення документів може призвести до проблем із повторним в'їздом до Польщі. Крім того, респонденти відзначають шахрайські схеми, пов'язані із записом на прийом в українські консульства, коли люди масово записуються на прийом, а потім перепродують ці записи біженцям, які їх потребують.

«Важко записатися на прийом онлайн [...], оскільки є люди, які записуються заздалегідь, а потім продають ці записи. Через це створюються великі черги, а безкоштовна послуга онлайн-реєстрації стає платною».³⁴

³³ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 04.08.2023

³⁴ Фокус-групова дискусія, 12.08.2023

Особи, які виїхали з Білорусі, побоюючись політичних переслідувань, стикаються з суттєвими труднощами з отриманням документів та/або поновленням паспортів. Останні можуть оформлятися лише на території Білорусі. Хоча білоруси, які легалізували своє перебування в Польщі, можуть отримати проїзні документи від польських органів влади, це не стосується тих, хто перебуває в Польщі на підставі гуманітарної візи, або дітей, яким потрібен паспорт для легалізації їхнього перебування в Польщі.

Хоча процедури визнання або нострифікації документів були запроваджені, вони, як правило, вимагають завірених перекладів, які коштують недешево. Багато осіб з певною професійною кваліфікацією, яка не визнається автоматично в Польщі, опиняються в замкненому колі, працюючи на низькооплачуваних посадах, що не відповідають їхній кваліфікації, і не маючи достатньо коштів для оплати завіреного перекладу документів або проходження додаткових курсів, який дозволив би їм отримати доступ до більш високооплачуваної роботи. Необхідні процедури або повторне підтвердження українського статусу інвалідності в Польщі є дорогими і тривалими, а польське посвідчення необхідне для доступу до систем соціального захисту та послуг для людей з інвалідністю.

«...процес дуже ускладнюється. Жінка мала дитину з інвалідністю, яка не могла пересуватися, і їй доводилося всюди возити її, щоб підтвердити діагноз, але це неможливо зробити навіть в одній установі. Це дуже довгий процес, під час якого мати і дитина повинні пройти дуже велику кількість установ, лікарів, зробити запити, підтвердження».³⁵

Отримані дані свідчать про те, що в польських адміністраціях проблеми, схоже, лежать в основі бюрократичного апарату, недостатнього поширення інформації, прогалин у комунікації між різними відомствами та відсутності взаємодії між базами даних. Конкретним прикладом є відсутність взаємодії між базами даних прикордонної служби та органів соціального захисту населення. Внаслідок цього значно подовжується час, необхідний для відновлення доступу до послуг у разі законного або випадкового призупинення дії PESEL-UKR.³⁶ Постраждали особи скаржаться на труднощі у спілкуванні з польськими органами влади, пояснюючи це людським фактором, коли окремі адміністратори відмовляють у наданні послуг або надають недостовірну інформацію. Однак частота таких ситуацій, про які згадують респонденти, викликає занепокоєння щодо стабільності надання послуг та їхнього впливу на різні аспекти життя біженців, включаючи легальне працевлаштування, охорону здоров'я та соціальні виплати.

«[...] все залежить від людського фактору, тобто від того, до якої людини ви потрапите в інстанцію (в одній і тій же установі від різних працівників вони отримували різну інформацію)».³⁷

Щодо спроможності реагування, постраждале населення відзначає зменшення підтримки з боку громади з плином часу. Постійно повторювана тема «людського фактору», що впливає на адміністративні процеси, має психологічні наслідки, що призводять до психічної втоми і розчарування серед постраждалого населення. Таким чином, наслідки виходять за межі матеріальних аспектів життя, що стосуються доступу біженців до легального працевлаштування, охорони здоров'я, а також соціальних виплат для дітей та осіб з особливими потребами. Результати свідчать про те, що психологічний тиск є значним, оскільки деякі біженці розглядають можливість повернення в Україну, сприймаючи адміністративні проблеми в Польщі як нездоланні.

³⁵ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 23.08.2023

³⁶ Дія PESEL-UKR, що підтверджує доступ до тимчасового перебування в Польщі, призупиняється у разі відсутності особи на території Польщі понад 30 днів. Випадкове призупинення дії може статися через канцелярські помилки.

³⁷ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням, 23.08.2023

Незважаючи на зусилля, спрямовані на полегшення доступу до документації через такі платформи, як Diia.pl, суперечлива інформація від адміністрацій зменшує можливості постраждалого населення. Багато біженців вважають повернення до України більш доцільним варіантом, незважаючи на пов'язані з цим ризики

Ризик № 4 – Мова Ворожнечі, Переслідування та Ризик виникнення конфліктів всередині громади

Мова ворожнечі – це мова, яка розпалює дискримінацію, ворожнечу або насильство за ознаками національного, етнічного, расового, релігійного походження та/або сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, а також за станом здоров'я. Переслідування – це слова або поведінка, які погрожують, залякують або принижують гідність людини. Переслідування є небажаним, непроханим і неприйнятним явищем, яке спричиняє неприємні відчуття, тривогу або значний емоційний стрес без будь-якої законної мети.

Було проведено 14 ІКІ та 5 ФГД з постраждалим населенням, щоб краще зрозуміти ризики мови ворожнечі та переслідувань, а також динаміку соціальної згуртованості. Також було проведено 12 інтерв'ю з ключовими інформаторами, зокрема психологами та педагогами шкіл, щоб проаналізувати багатогранний ризик мови ворожнечі та переслідувань, зосередившись на шкільному середовищі.

Результати моніторингу у сфері захисту в Поморському воєводстві підтверджують тривожне зростання кількості випадків дискримінації, переслідувань у громадських місцях та мови ворожнечі, спрямованої безпосередньо на українських біженців, як дорослих, так і дітей. Вони також вказують на певні конфлікти всередині української громади, хоча, на думку респондентів, їхні відкриті прояви менш поширені порівняно з конфліктами між польськими та українськими групами.

Випадки переслідування та мови ворожнечі часто трапляються в громадських місцях і спрямовані проти людей, які розмовляють українською або російською мовою публічно, навіть у приватних розмовах. У деяких випадках такі напади виходять за рамки вербальних:

«Найчастіше це вербальні образи, але може бути і фізичне насильство. Наприклад, дитина йшла по вулиці і розмовляла по телефону українською мовою, і хтось плюнув на дитину».³⁸

Ключові інформатори та учасники фокус-групових дискусій обговорювали помітне збільшення кількості словесних нападів, мови ворожнечі та мікроагресій порівняно з ситуацією на початку 2022 року. Мікроагресії та переслідування мають місце і в робочому середовищі, особливо в аграрному та готельно-ресторанному секторах. Ключові інформатори згадували випадки, коли клієнти відмовлялися, щоб їх обслуговували офіціанти/офіціантки українського походження, або коли публічно ставили під сумнів довіру до українців на керівних посадах та їхні професійні якості при прийомі на роботу. Прийняття нерівного ставлення на ринку праці та незадовільних умов праці особами, які через скрутне економічне становище змушені це робити, також негативно впливає на відносини всередині громади. Приймаюча громада схильна звинувачувати біженців у погіршенні умов праці та зниженні заробітної плати.

«Поляки ображаються, що роботодавці беруть на роботу українців, а не поляків, тому що [українці] – дешева робоча сила».³⁹

³⁸ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням 19.09.2023

³⁹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням 09.09.2023

Погіршення ставлення до українських біженців також помітне у сфері доступу до державних послуг. Дедалі частіше особам, які не володіють вільно польською мовою, відмовляють в обслуговуванні, а послуги перекладачів не надаються державними установами. Також згадувалися випадки публічного висміювання людей, які допускають помилки при спілкуванні польською мовою.

«У державних установах [поляки] схильні дивитися на українців зверху. Одні представники тієї ж установи можуть допомогти, інші «вставляють палки в колеса». Також, коли спілкуєшся українською на вулиці, відчуваєш на собі погляди. Це більш поширене в невеликих населених пунктах».⁴⁰

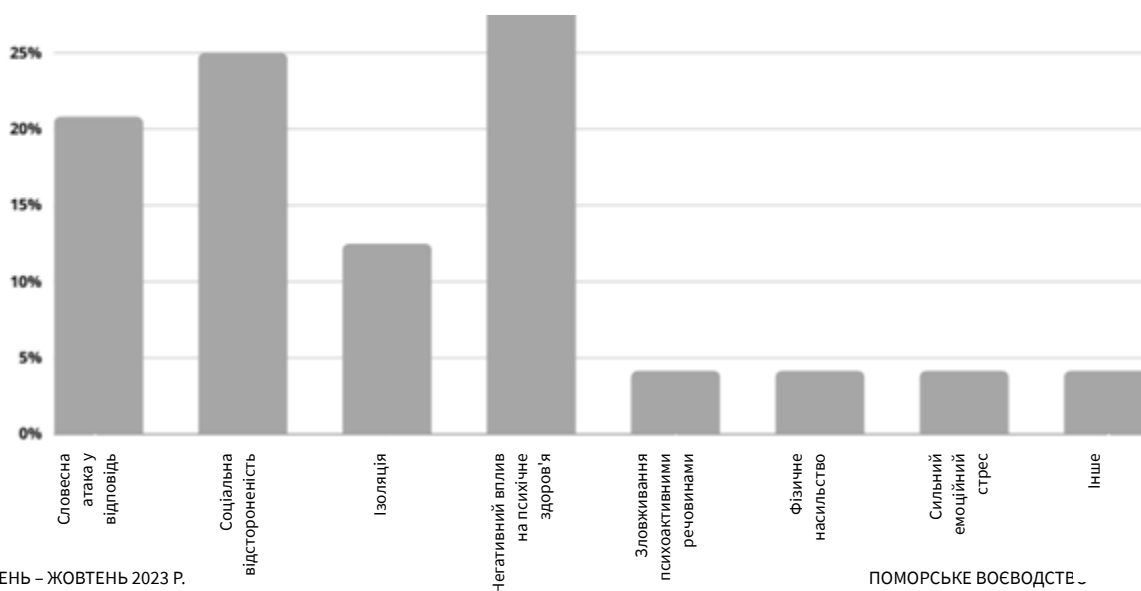
Цьому може сприяти обмежене розуміння прав біженців відповідно до національного та міжнародного права, хибні уявлення про рівень допомоги, особливо фінансової, яку українські біженці отримують від польських громадян, а також брак знань про внесок українців у польську економіку.

Хоча більшість респондентів вважають, що такі ситуації спричинені індивідуальним ставленням, зважаючи на те, як часто про них згадували учасники моніторингу у сфері захисту, постає питання про системні проблеми, пов'язані з соціальною згуртованістю.

«Останнім часом я все частіше чую образи на свою адресу через те, що я українка. Іноді вони говорять це в обличчя, але частіше за все вони починають розмовляти між собою в нашій присутності, можливо, вони думають, що ми їх не розуміємо. Іноді, коли я йду вулицею, я думаю: «Сподіваюся, що не задзвонить телефон, і мені не доведеться говорити українською, і ніхто не почує, що я українка.» Раніше цього негативу було менше».⁴¹

НАСЛІДКИ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ ТА ПЕРЕСЛІДУВАНЬ (ДОРΟΣЛІ)

на основі ключової інформації (можливі кілька варіантів відповідей)

На думку багатьох респондентів, якість відносин всередині громади найкраще спостерігається в школах, особливо серед підлітків. Частіше, ніж серед дорослих, вони набувають насильницького характеру. Конфлікти між однолітками та булінг зумовлені міжкультурними відмінностями та упередженнями, а також використанням факторів відмінності у вираженні конфліктів, спричинених іншими чинниками. Іноді вони також підсилюються розповідями, які діти чують вдома, пов'язаними як

⁴⁰ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням 13.08.2023

⁴¹ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням 21.09.2023

з економічними відносинами та хибними уявленнями, так і з невирішеними польсько-українськими історичними образами.

«Дорослі поляки частіше мовчать, стримані у висловлюваннях у громадських місцях. Але вдома вони обговорюють між собою, діти чують, а потім ображають українських дітей у школі».⁴²

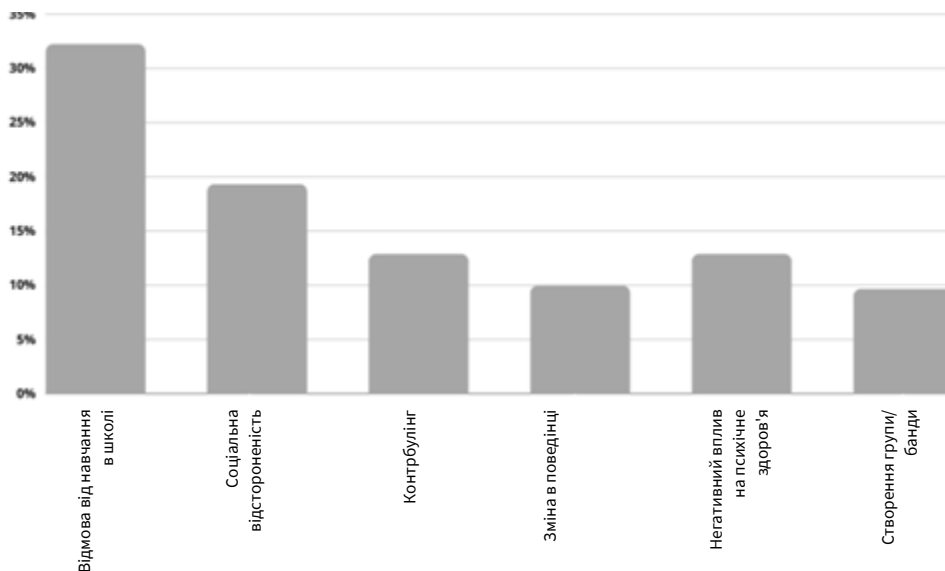
Конфлікти виникають також тоді, коли додаткові заняття або шкільна підтримка призначені лише для українських дітей, а не для всіх, хто їх потребує або зацікавлений у цьому. Повідомлялося про випадки словесного та фізичного насильства, особливо серед підлітків. Фізичні напади включали пошкодження майна, вимагання та бійки, як на території школи, так і в інших громадських місцях. Респонденти розповідали про різні способи вирішення конфліктів у школах – звільнення, колективні покарання, а також превентивні заходи, спрямовані на підвищення спроможності учнів та вчителів вирішувати конфлікти. Ключові інформатори часто згадували важливість вчителів та шкільних педагогів як захисних суб'єктів.

«Безумовно, бракує готовності та бажання, якщо над дітьми сміються, знущаються, їх не розуміють, тому що не всі діти одразу говорять польською мовою, що їм не дозволяють і чого вони не розуміють. Школа організувала зустрічі, щоб показати українську культуру, щоб познайомити дітей один з одним».⁴³

На жаль, є також випадки, коли ризик дискримінації походить від вчителів. Ключові інформанти згадували про випадки, коли дітям не дозволяли розмовляти між собою українською мовою на перервах. Часто батьки бояться повідомляти про випадки насильства та дискримінації з боку однолітків, щоб уникнути репресій, подальшої ескалації або насмішок, особливо коли існує мовний бар'єр. Ключові інформатори також вказували на знання мови як на ключовий захисний фактор. Респонденти також говорили про деякі втрачені можливості для покращення стосунків через проектну роботу, спільні позакласні заходи або відбір українських дітей нарівні з польськими для участі у шкільних виставах та заходах.

НАСЛІДКИ МОВИ ВОРОЖНЕЧІ ТА ПЕРЕСЛІДУВАНЬ (ДІТИ)

на основі ключової інформації (можливі кілька варіантів відповіді)

СЕРПЕНЬ – ЖОВТЕНЬ 2023 Р.

ПОМОРСЬКЕ ВОЄВОДСТВО

⁴² Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням 19.09.2023

⁴³ Інтерв'ю з ключовими інформаторами з постраждалим населенням 09.09.2023

Обговорюючи тему мови ворожнечі, переслідувань і міжкультурних конфліктів, багато респондентів підкреслювали їхній серйозний вплив на психічне здоров'я дітей, відчуття безпеки та готовність будувати стосунки з однолітками, незважаючи на їхню національну приналежність. Відповідно, це посилює бар'єри на шляху до інтеграції та підвищує ймовірність формування конфліктних груп однолітків на основі походження. У багатьох випадках такий досвід призводив до того, що діти залишали школу. Почувши про випадки булінгу за етнічною ознакою, деякі батьки неохоче віддають своїх дітей до польських шкіл. Проте онлайн-навчання посилює соціальну ізоляцію дітей та загострює їхні потреби у психологічній підтримці. На думку ключових інформаторів серед надавачів послуг, хлопцям може бути складніше налагодити стосунки з однолітками в школі, ніж дівчатам.

З іншого боку, багато з опитаних надавачів послуг зазначали, що загалом відносини є позитивними, а конфлікти, які виникають, зумовлені не національністю, а скоріше загальною груповою динамікою, особливо серед молоді та дітей.

Конфлікти всередині громади, що проявляються у формі словесних образ та переслідувань, існують і в українській громаді на території Поморського воєводства, хоча, на думку ключових інформаторів, вони є набагато менш поширеними, ніж між поляками та українцями. Така ситуація пов'язана з географічним походженням, мовними відмінностями та відчуттям безправ'я з боку довоєнної української громади в Польщі. Суперечки щодо використання мови, зокрема російської, виникли після ескалації конфлікту. Російськомовні українці зазнають переслідувань за те, що не розмовляють українською мовою, що ще більше посилюється сприйняттям того, що вони надають перевагу вивченню польської мови, а не української, проживаючи в Польщі. Крім того, нерівність у підтримці, яка залежить від часу прибуття і того, чи проживали люди в Польщі до війни, сприяє внутрішній напруженості. Ті, хто прибув невдовзі після 24 лютого 2022 року, сприймаються як такі, що отримують більше підтримки, що створює відчуття привілеїв і посилює тиск на цей сегмент спільноти біженців з метою швидкої інтеграції, практично не залишаючи можливості для висловлення занепокоєння або скарг. Іноді цей тиск також ґрунтується на уявленнях про те, що саме особи з окупованих територій є «справжніми» біженцями, тоді як особи із Західної України не мають жодних причин тікати з країни, і, крім того, їхня присутність обмежує наявні ресурси для надання допомоги українським біженцям.

Ключові інформатори також згадували різні ініціативи, спрямовані на об'єднання громад або популяризацію української культури, але це були радше разові заходи, ніж продумані стратегії, спрямовані на посилення соціальної згуртованості, сприяння двосторонній інтеграції, деескалації конфліктів або протидію дезінформації. Хоча постраждале населення визнає наявність послуг з питань психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПС), що надаються неурядовими організаціями та державними службами, зростає усвідомлення того, що підтримка, спрямована на зміцнення соціальної згуртованості, зменшується. Жоден з респондентів не зазначив правові шляхи реагування на злочини на ґрунті упередженості як можливу стратегію подолання наслідків. Випадки зменшення підтримки перекладачів в адміністративних процесах, помічників з питань міжкультурної комунікації та зниження рівня підтримки в медичних установах ще більше підкреслюють побоювання постраждалого населення щодо зменшення доступності послуг. Ці фактори негативно впливають на соціальну згуртованість та інтеграційні зусилля серед місцевих громад у Поморському воєводстві.

СГЗН

Як і в Дольношльонському воєводстві, оцінка ризику сексуального та гендерно-зумовленого насильства (СГЗН) є складним завданням у контексті гуманітарної допомоги, у тому числі під час кризи українських біженців у Польщі. Однак нюанси, пов'язані з ризиком, з'ясувалися під час оцінювання безпеки проживання, мови ворожнечі, переслідувань і соціальної згуртованості.

Моніторинг у сфері захисту виявив, що ризик СГЗН пов'язаний з безпекою проживання та існує в місцях колективного проживання, приватному житлі та за програмою «40+». Респонденти згадували про випадки вимагання сексуальних послуг або сексуальних домагань від українок, яких приймали в рамках програми «40+».

Ризики СГЗН часто не усвідомлюються постраждалим населенням, про що свідчать відповіді учасників фокус-групових дискусій та інтерв'ю з ключовими інформаторами, які підкреслюють недостатню обізнаність про СГЗН, особливо про його психологічні та соціально-економічні аспекти, оскільки така поведінка вважається нормальною, особливо коли її вчиняють сексуальні партнери або члени сім'ї. Респонденти мають слабе уявлення про те, що таке СГЗН, а моніторингові групи, які здійснюють моніторинг у сфері захисту, мало залучають надавачів послуг до обговорення цього ризику на рівні громади.

Звіт підготовлено Данською радою у справах біженців у Польщі, Молдові та Румунії. Особи, яких зацікавив цей звіт, можуть звертатися за додатковою інформацією та підтримкою за електронною адресою: c.o.conduct@drc.ngo

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL